

Serviciile speciale și mișcările de populație din Basarabia în secolul XX.¹

Pe parcursul secolului XX, Basarabia a cunoscut mai multe mișcări de populație (deportări, repatrieri, evacuări, refugieri), care au avut loc din considerente politice, social-economice ori sub presiunea ocupantului. În toate acestea au fost implicate și serviciile de securitate și informații, pentru realizarea misiunilor informative, contrainformative și de securitate a statului.

I. Refugierea transnistrenilor în România Mare.

După lovitura de stat din 1917 din Rusia, Basarabia unită cu România (la 27 martie 1918), a primit mai mulți refugiați din stânga Nistrului, care fugeau de teroarea politică, socială și economică a bolșevicilor. În același timp, mulți basarabeni treceau Nistrul manifestând dorința de a se înregimenta în structurile comuniste din Ucraina, pentru a contribui la „exportul de revoluție”, activând în centrele de la Odessa, Tiraspol, Harkov, etc.

Organele române de siguranță de pe frontiera româno-sovietică, aveau misiunea de a-i identifica din rândul suspectilor pe agenții sovietici și pe refugiații din Ucraina. Cei din urmă, prezentau un oarecare pericol pentru securitatea Statului, în primul rând, pentru faptul că, printre ei erau infiltrați numeroși agenți bolșevici și în al doilea rând, pentru că, după ce fugeau de persecuțiile regimului sovietic din Ucraina și erau primiți de autoritățile românești, o parte dintre aceștia, redresându-și situația morală și materială, începeau să se manifeste împotriva autorității care i-a pus la adăpost. Unii chiar, voluntar sau involuntar, se puneau în serviciul fostei lor patrii bolșevice. De aici și tratamentul, în unele cazuri superficial sau brutal, al autorităților române față de refugiații de peste Nistru.²

Trecerile frauduloase a frontierei aveau loc, în mare parte, pe timp de iarnă, când Nistrul îngheța. Dar și în restul anotimpurilor trecerile nu conteneau. La începutul anilor '30, când foametea organizată de bolșevici în Ucraina a afectat greu populația (în anii 1932-1933, au murit de foame în Ucraina, peste 10 milioane de oameni), trecerile frauduloase a frontierei în România au atins cote foarte mari. Spre exemplu, potrivit datelor Detașamentului Poliției de frontieră Olănești, în luna februarie 1932, prin sectorul său au trecut fraudulos frontiera 39 de persoane (în grupuri de câte 15-20 persoane, în mare parte familii tinere, cu copii mici),³ iar în luna aprilie 1932

¹ Comunicarea a fost prezentată la Conferința *Multiculturalitate: trecut și prezent* de la Institutul de Cercetări Socio-Umane din Sibiu al Academiei Române, 7 decembrie 2007.

² N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru*, în *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Fl. Rotaru. Ed. „Semne”, București, 1996, pp. 351-388.

³ Arhiva Națională a Republicii Moldova, Chișinău (în continuare – A.N.R.M., Chșn.), Fond 680, inv. 1, dosar 64, fila 314-314^{verso}.

– 159 de persoane.⁴ Aceste treceri se încerca a fi oprite de focul armelor grănicerilor sovietici, care au produs multe victime printre refugiați.

Evenimentele care aveau loc pe Nistru, au cutremurat opinia publică românească și internațională. Pe graniță, „în fiecare noapte au loc împușcături; zilnic se găsesc morți și răniți, deoarece fuga din U.R.S.S. continuă fără întrerupere din momentul când Sovietele au venit la cârmă”. Și dacă la început numărul refugiaților nu era chiar mare, fiind predominant de intelectuali, începând cu vara anului 1931, când foametea devenise cumplită, cotele refugiaților au crescut considerabil.

Mulți care au reușit să treacă Nistrul, „abia se mișcau din cauza foamei”. În Basarabia „li se făcea o primire mai mult decât frățească, indiferent de naționalitatea populației nenorocite”. Cu toții erau centralizați la Chișinău, la *Comitetul pentru Ajutorarea Refugiaților Moldoveni de peste Nistru*, condus de Pan Halippa, unde primeau mâncare, îmbrăcăminte și încălțăminte.⁵ Refugiații au mai primit asistență (socială și financiară) și de la aste instituții: Ministerul Muncii, Primăria municipiului Chișinău, Liga Culturală, Crucea Roșie, Regia Autonomă a Căilor Ferate Române, Banca Națională a României, etc., etc.⁶

Pentru a opri valul de refugiați, grănicerii sovietici aveau ordine categorice – de a trage în oricine va încerca să treacă ilegal frontiera. De asemenea, pentru paza hotarului au fost aduse în Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R.A.S.S.M.) echipe speciale de agenți ai G.P.U. (Direcția Politică de Stat (*Г.П.У. – Государственное Политическое Управление*) – poliția secretă sovietică), plasate pe Nistru și în satele cele mai refractare regimului. În unele sectoare ale Nistrului (mai accesibile) a fost pusă sârmă ghimpată, pentru a opri trecerea celor ce încercau să fugă în România. Sârma era înfiptă chiar pe malul apei sau în apă, pentru a-i opri pe cei ce încercau vara să treacă apa înot.

Spre sfârșitul anului 1931-începutul anului 1932, fuga în masă a țăranilor transnistreni a cunoscut proporții foarte mari. Spre exemplu, în a doua decadă a lunii ianuarie 1932, numai la Tighina se aflau 80 de familii refugiate (bărbați, femei, unele însărcinate, copii, bătrâni – de 70-80 de ani).⁷ „Din toate părțile de pe malul Nistrului veneau știri despre sosirea a noi grupuri de refugiați chinuiți. Ei erau trimiși prin lagăre, unde li să dădea hrană și îngrijire. Iar acei dintre care aveau rude printre basarabeni, se duceau la ei dacă aceștia consimțeau să-i ia pe răspunderea lor”. Unii nu au reușit să fugă, fiind opriți de grănicerii sovietici prin aplicarea armelor de foc. Ziarul *Curentul* din 7 martie 1932, scria că, „Cadavrele celor omorâți de către sovietici în diverse locuri și la date diferite, rămăseseră încă neridicate la 7 martie. Corespondentul de pe malul Nistrului

⁴ Ibidem, fila 731-731 verso.

⁵ N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru*, p. 351.

⁶ Ibidem, pp. 371-372.

⁷ Ibidem, p. 352.

comunică despre aceste cadavre că sunt hrana câinilor și a lupilor. (...) Din rapoartele autorităților de la graniță, spune corespondentul, – bate vântul a urgie – atât sânge nevinovat se varsă pe Nistru și atâți oameni nenorociți cad pradă mitralierelor sovietice la granița dintre două lumi”.⁸ Refugiații povesteau că, grănicerii și agenții sovietici se ascund în copaci și observând vreo mișcare, trag fără nici o somație.

Mulți dintre cei ce doreau să ajungă în România, chiar dacă evitau gloanțele grănicerilor sovietici, nu întotdeauna ajungeau pe celălalt mal. În unul din cazuri gheața de pe Nistru s-a spart la jumătatea râului, înecându-se 14 suflete. Alții, sleiți de puteri, nu mai puteau duce acțiunea la bun sfârșit.

Valul de refugiați nu a scăzut nici atunci când gheața s-a pornit pe Nistru. Unii, sperând că sovieticii vor fi mai puțin vigilenți la topirea gheții de pe Nistru, au trecut hotarul pe gheața plutitoare.⁹ Fugeau cum puteau, chiar și cei ce nu știau să înoate. Spre exemplu, în august 1932, din comuna Coșnița a fugit o familie compusă din soț, soție și patru copii: „Copiii erau puși în lădițe, iar soția pe un butuc. Lădițele și butucul au fost legate cu o funie, al cărui capăt, legat în formă de ham, a fost trecut pe umerii tatălui. Acesta țara după el familia, încât făcea impresia unui vapor în miniatură”.¹⁰

Transnistrenii fugeau în România ca înspre „pământul făgăduinței”, fugeau „încotro îi duc ochii”, numai pentru a scăpa de ororile regimului sovietic, de teroare și deportare în Siberia.¹¹ Încercau cu prețul vieții să treacă dincolo de Nistru: erau gata să moară, dar să nu mai rămână în „raiul comunist”.

Ajunși în Basarabia, povesteau despre cele suferite sub regimul comunist. De la ei basarabenii de rând au aflat de modul sovietic de viață, de disperarea populației, de lagărele siberiene, pe care aveau să le înfunde în anii '40.¹²

Au murit mulți în încercarea de a se refugia, însă „punctul cel mai dureros din istoria calvarului moldovenilor din Uniunea Sovietică”, a fost masacrul din pădurea Olănești. „Faptele s-au petrecut astfel: La 23 februarie (1932 – *n.a.*), orele 12 de noapte, pe malul sovietic din fața comunei Olănești (Basarabia) s-au auzit bubuituri foarte puternice, care au durat 20 de minute. Între timp, pe malul românesc și-au făcut apariția un grup de refugiați; privirea lor era îngrozitoare. Ochii, plini de frică și groază, hainele de pe ei erau rupte. Din acești 20 de refugiați, 8 erau grav răniți de grănicerii sovietici. Ei povestesc că 60 de moldoveni s-au hotărât să părăsească *Moldova Sovietică*, spre a se așeza în Basarabia românească. Situația, acolo, este atât de grea, încât nu-i cu putință să trăiască cineva mai departe. În continuare, mărturisesc că, îndată ce acești nenorociți au

⁸ Ibidem, p. 354.

⁹ Ibidem, p. 355.

¹⁰ Ibidem, p. 357.

¹¹ Ibidem, p. 356.

¹² Ibidem, pp. 375-380.

pus piciorul pe gheață, grănicerii roșii au deschis focul. Țipetele de groază s-au amestecat cu răcnetele celor răniți și muribunzi. În acest măcel nemaipomenit de crud și-au găsit moartea 40 de bărbați. Printre victime se aflau multe femei și copii”. Dintre acești puțini refugiați scăpați cu zile, mulți povesteau că, „sate întregi de moldoveni încearcă să treacă Nistrul, în Basarabia”. Avea loc „un adevărat exod spre țara liberă”.¹³

Acest crud măcel a fost discutat, trei zile mai târziu (la 26 februarie 1932), în Parlamentul României. Unul dintre deputați a propus Guvernului să inițieze negocieri cu Guvernul sovietic, „pentru a-i aduce în țară pe toți românii transnistreni”. Un alt deputat își exprima nemulțumirea în sensul că, „masele de moldoveni ar fi putut să fie arestate (de autoritățile sovietice de la graniță – *n.a.*), dar nicidecum omorâte”. În schimb, ministrul de Interne de atunci, C. Argetoianu, a considerat că astfel de chestiuni nu trebuiesc discutate în ședințele legislativului român, deoarece „masacrele întrebuintate de Guvernul sovietic au fost îndreptate împotriva propriilor cetățeni; prin urmare, ele nu sunt de competența parlamentului român”. Liderul țărănist dr. N. Lupu a criticat vehement poziția de indiferență a ministrului de Interne. Deputatul basarabean P. Cazacu, a propus „să se dea în folosul refugiaților câte o sută de lei de fiecare deputat din diurna zilnică”, ca până la urmă să se probe suma de 200 lei de la fiecare deputat.

Problema refugiaților transnistreni a fost discutată și în Senat în ziua de 4 martie 1932. În cadrul ședinței, unul din senatori a propus Guvernului român, „ca prin mijlocirea Societății Națiunilor, persoanele care vor să treacă în Uniunea Sovietică, să fie schimbate cu acelea, care doresc să părăsească «Raiul sovietic»”. Vladimir Cristi, ministru al Basarabiei, după ce a relatat despre starea refugiaților veniți pe malul românesc, a rugat Guvernul să le vină în ajutor. Liberalul Gheorghe Brătianu a propus ca „prin Societatea Națiunilor, dacă nu se poate pe cale directă, să se intervină (la Guvernul sovietic – *n.a.*) pentru a cruța distrugerea populației autohtone, de același sânge de la granița Statului român”. Iar mitropolitul Moldovei și al Sucevii, Î.P.S. Pimen, a cerut senatorilor să dea câte 500 de lei pentru ajutorarea refugiaților.¹⁴

A doua zi, la 25 martie 1932, președintele Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga, a calificat ceia ce se petrecea la granița de pe Nistru, „acte de sălbăticie fără pereche (...) împotriva unei populații pașnice”. Relațiile româno-sovietice fiind suspendate, problema refugiaților era practic imposibil de rezolvat.¹⁵ În aceste condiții, Guvernul român a găsit doar două soluții pentru a opri masacrele de pe Nistru: 1. de a înainta un memoriu Societății Națiunilor și 2. de a face cunoscut în lume despre aceste acte criminale și în așa fel, a exercita presiuni asupra Rusiei Sovietice.¹⁶

¹³ Ibidem, p. 357.

¹⁴ Ibidem, p. 358.

¹⁵ Ibidem, p. 359.

¹⁶ Ibidem, p. 360.

Presa românească (*Adevărul, Universul, Neamul Românesc*), cea occidentală (*Le Journal, L'ordre*), precum și cea comunistă (*L'Humanite, Izvestia*), au abordat pe larg evenimentele de pe Nistru; evident că presa comunistă a distorsionat adevărul în privința exodului transnistrean. Ziarul comunist francez, *L'Humanite*, a declanșat o furibundă campanie împotriva „insinuărilor” împotriva Statului sovietic.¹⁷ *Izvestia* scria că, incidentele de pe Nistru erau „o provocare românească”, în „Moldova Sovietică” (R.A.S.S.M.) fiind trimiși agenți speciali români, care „au recrutat câțiva culaci separați, pentru a-i face să treacă Nistrul” în România. Mai departe, cotidianul moscovit, pentru a se răzbuna, descrie „foametea din România, teroarea, etc.”. Iar radio Tiraspol avea impertinența să anunțe despre „starea înfloritoare” din Republica Moldovenească.

Ziarul *Pravda*, officiosul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, nu a scris nimic despre masacrele de pe Nistru, menționând doar că, presa română „în ultima lună, publică o mulțime de iscodiri cu privire la Moldova Sovietică”.¹⁸

Refugiații transnistreni nu au fost lăsați în pace de bolșevici nici în România: agenții G.P.U.-ului, veniți în mare parte sub acoperirea de „refugiați”, i-au ținut sub supraveghere. Din această cauză multor refugiați, li era frică să povestească despre regimul criminal din stânga Nistrului. Agenții G.P.U., trimiși în România pe problema refugiaților, s-au ocupat de cercetarea malului românesc al Nistrului, au aflat care era primirea făcută de autoritățile române refugiaților, care era situația lor în „noua Patrie”, unde erau concentrați, dacă prezintă, prin acțiunile lor, pericol pentru Statul Sovietic, au procurat tabele cu numele refugiaților, etc.¹⁹

Masacrele de pe Nistru au fost prezentate, în martie 1932, sub forma unui „memorandum”, Societății Națiunilor, însă forul internațional nu a fost în stare să i-a măsuri în privința acestei probleme. Un rol important în atenționarea opiniei publice asupra acestei probleme, l-a avut Nichita Smochină, român-transnistrean, care prin diverse căi a încercat să apere românitatea transnistreană.²⁰

II. Refugiații transnistreni de origine evreiască.

În urma Unirii de la 1918, ponderea populației evreiești din România a crescut prin contribuția, mai ales, a Basarabiei și Bucovinei. În 1919, minoritatea evreiască pe provincii era reprezentată astfel: Vechiul Regat (inclusiv Dobrogea) – 330.000, Transilvania – 196.000, Basarabia – 141.000, Bucovina – 100.000, în total – 767.000, adică 4,8% din totalul populației

¹⁷. Ibidem, pp. 360-368.

¹⁸. Ibidem, p. 367.

¹⁹. Ibidem, pp. 367-368, 373.

²⁰. Ibidem, pp. 368-370.

României. Proportia cea mai mică rămânea în Dobrogea – 5.441 evrei (0,8%).²¹ Numărul lor a fost în continuă creștere, prin refugiații veniți din Ungaria, Polonia și Uniunea Sovietică (care au venit începând cu anii 1918-1919), iar mai târziu, din Germania, de frica represiunilor declanșate de regimul hitlerist. Important e că, mulți au venit ilegal în țară. Potrivit unui referat, întocmit în 1939 de Secția Studii și Informații din cadrul Ministerului pentru Minorități român, până în februarie 1938, în România s-a înregistrat un număr de 139.823 de evrei, „a căror existență pe teritoriul României nu-și poate afla nici o explicație în afară de aceea că s-au introdus prin fraudă”.²²

Desigur că, pe seama acestor refugiați mai mulți indivizi au reușit să profite din plin. Unii se ocupau de treceri frauduloase peste frontieră, alții încercau să-i legalizeze pe refugiați în „noua lor Patrie”. Cei din a doua categorie, în marea lor majoritate, erau funcționari ai organelor de poliție.

În februarie 1921, C. Constantinescu, fost șef al Brigăzii de Siguranță Soroca, era acuzat că, pe când deținea acel post, a facilitat trecerea clandestină din Ucraina în Basarabia a mai multor refugiați evrei, în complicitate cu Comitetele evreiești de ajutorare a refugiaților din Ucraina și a încercat legalizarea lor aici prin aplicarea ștampilei Brigăzii de Siguranță pe biletele lor de ședere.²³

Tot în anul 1921, în atenția Inspectoratului General al Siguranței din Basarabia se afla un alt caz grav de abuz în serviciu, în care erau implicați câțiva funcționari ai Siguranței din Hotin, care au încercat să profite pe seama „legalizării” refugiaților veniți de peste Nistru în România.

La 4 iunie 1921, Divizia a 8-a semnala că „subprefectul (județului Hotin – *n.a.*) Periteatco și agentul Popovici din Securenii” au eliberat ilegal peste 5.000 de bilete de identitate refugiaților, luând pentru fiecare bilet câte 100-200 de lei. Informația urma să fie verificată și în caz că se confirmau cele semnalate, trebuiau demarate investigațiile.²⁴

Mulțor refugiați veniți de peste Nistru li s-au eliberat pașapoarte, acordându-li-se în acest mod ilegal, cetățenia română. În prima jumătate a anului 1921, la Comitetul refugiaților din Hotin erau înscrși 654 de refugiați, majoritatea posedând acte de ședere, eliberate de unii funcționari de la diverse autorități. Semnalarea acestui caz a dus la demararea cercetărilor. În iulie 1921, Zaharia Husărescu, inspectorul general al Siguranței din Basarabia, l-a delegat pe Teodor Sfetcovici, șef de serviciu de la Inspectorat, să se ocupe de anchetarea „afacerii pașapoartelor de la Hotin”. Acesta, deplasându-se la fața locului, a luat contact cu informatorii Siguranței, care i-au confirmat că, „în adevăr s-au eliberat pașapoarte aproape la toți refugiații de peste Nistru” de către autoritățile locale

²¹ E. Străuțiu, *Cămăși verzi, stindarde roșii. Pagini din trecutul relațiilor româno-evreiești*. Ed. „Continent”, Sibiu, 1996, p. 57.

²² *Minoritățile naționale din România*. Vol. I: 1918-1925; vol. II: 1925-1931; vol. III: 1931-1938. Documente. Coordonatori: I. Scurtu, L. Boar, I. Dordea. București, 1995-1999, vol. III, p. 13.

²³ A.N.R.M., Chșn., inv. 1, dosar 1415, filele 43-43^{varso}, 62-68^{varso}.

²⁴ Ibidem, dosar 20, fila 48.

și județene, fără ca aceste persoane să fie cetățeni români. Teodor Sfetcovici a constatat că, cei ce au primit pașapoarte românești erau „parte refugiați și majoritatea curieri propagandiști pentru a lucra în mod secret la opera ce o urmăresc cu nerăbdare, la răscoala maselor țărănești și orășenești, și în urmă finalul să fie revoluția și neliniștea în țara noastră”.

Teodor Sfetcovici a reușit să obțină registrul oficial al Comitetului de refugiați evrei de peste Nistru, care conținea 46 de file, fiind procurat de la secretarul acestui Comitet, Moise Roizman. „Acest registru – sublinia Sfetcovici – este oglinda fidelă unde se poate găsi numele celor cari au trecut Nistrul în Hotin prin diferite puncte, care s-au înscris la comitet și după cum ne declară însuși Secretarul Comitetului, tot ce este arătat în registru, este declarația autentică a fiecărui refugiat de unde a sosit, cu cine, când și ce etate are, etc.”. Sfetcovici a confruntat datele acestui registru cu cele din registrul eliberării pașapoartelor de la prefectura județului Hotin, constatând că, pașapoartele eliberate evreilor refugiați de peste Nistru erau false.²⁵

Cel ce i-a făcut rost lui Sfetcovici de registrul refugiaților evrei, relatează că, odată cu începerea anchetei „pașapoartelor false”, el a fost contactat de niște persoane care îi ofereau 100.000 de lei, „pentru a nu mai face rău la nimeni și a da acest registru înapoi”. Acele persoane nu erau altcineva decât: „Directorul Prefecturii (Hotin – *n.a.*), Rabinul orașului, vreo trei șefi de la Primărie și o parte din funcționarii superiori de la Poliție”. Registrul indica clar asupra fraudelor comise de unii înalți funcționari din administrația județului Hotin, în schimbul unei sume frumoase de bani, „căci sunt 6-7 sute [de] pașapoarte liberate pe preț între 10-15 mii [de] lei fiecare”.²⁶

Toate aceste ilegalități comise de funcționarii Siguranței, erau semnalate și de Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații al Armatei române, în *Raportul* din 9 martie 1930, privind situația din Basarabia, relatează: „Oricine a avut nevoie să procure acte, aranjări de refugiați, de traficant refugiații sau să îndeplinească vreo misiune în interesul altor state, s-a adresat Siguranței din Basarabia, de care a fost servit cu prisosință. [...]”.²⁷

În afaceri cu refugiați a fost antrenat și unul din viitorii apropiați ai lui Moruzov, care până a fi angajat în Serviciul Secret, a activat în Siguranța Basarabiei. Este vorba de Niky Ștefănescu, care la începutul anului 1926, a fost implicat într-un scandal, cunoscut ca *afacerea Dedicenco și Iarușevici*. În martie-aprilie 1926, împreună cu alți doi camarazi din subordine, făcând toți trei parte din Comisia Mixtă de la Tighina, a fost acuzat de faptul că a luat mită de la doi refugiați veniți de peste Nistru, în schimbul scoaterii lor de sub anchetă, absolvirii de cei doi ani de închisoare pe care urmau să-i facă și expulzării lor peste Nistru. Dedicenco, soția căruia pretindea că i-a dat mită lui N. Ștefănescu pentru scoaterea soțului din arest, era cunoscut „ca vestit

²⁵ Ibidem, filele 127-139.

²⁶ Ibidem, fila 76-76 ^{verso}.

²⁷ Cr. Troncotă, *Mihail Moruzov și frontul secret*. Ed. „Elion”, București, 2004, p. 208.

contrabandist”. Ștefănescu și cei doi funcționari ai Siguranței, au fost puși sub anchetă. Cercetările s-au desfășurat la Chișinău și nu au dat nici un rezultat, căci lipseau probele materiale.²⁸

III. Operațiunea de evacuare a basarabenilor și bucovinenilor din iunie 1940.

Deși, așa cum cerea ultimatumul sovietic din 28 iunie 1940, Basarabia și nordul Bucovinei au fost predate U.R.S.S. cu toată infrastructura intactă, bandele de minoritari, precum și unitățile speciale din trupele regulate sovietice, au zădărnicit evacuarea autorităților române, a bunurilor și a populației. Multe din unitățile Armatei române în retragere, au fost răzlețite, soldații, în foarte multe cazuri – reținuți de ostașii sovietici și împiedicați să-și continue evacuarea.

Unii din soldații români reținuți de bolșevici, au reușit să treacă legal în România și după fixarea hotarului pe Prut, prin Comisia de repatriere, alții ilegal, prin penetrarea noului hotar, cu toate riscurile asumate, revenind la unitățile lor.²⁹ Însă, odată ajunși, și unii și alții, erau puși sub supraveghere, fiind considerați potențiali spioni sovietici. Suspectarea acestora în mare măsură era întemeiată, deoarece unii dintre ei au revenit la unități tocmai la sfârșitul anului 1940-inceputul anului 1941, timp în care puteau fi recrutați de organele spionajului sovietic și trimiși peste Prut în misiune.³⁰ Pentru identificarea acestora, în unitățile românești au fost întocmite liste cu ostașii reveniți din Basarabia și nordul Bucovinei, și care urmau să fie supravegheați îndeaproape. În categoria celor suspecti au fost trecuți în primul rând ostașii originari din Basarabia și nordul Bucovinei, care, după cum se considera, erau printre primii luați în vizorul recrutorilor sovietici.³¹

La 3 august 1940, Secția a II-a Informații a Marelui Stat Major al Armatei române, relatează că, în urma cedării Basarabiei și nordului Bucovinei, Serviciul de spionaj sovietic s-a folosit la culegerea informațiilor militare în mare măsură chiar de unii ofițeri și soldați români rămași temporar în teritoriile ocupate. Aceștia au fost recrutați prin diferite metode (promisiuni, remunerare bănească, constrângere sau amenințare) și după o scurtă pregătire, au fost trecuți clandestin în România, cu instrucțiuni de a se prezenta la unitățile lor și să declare că au fugit din teritoriile ocupate, unde au rămas forțați de împrejurări. Sovieticii nu puteau rata o astfel de ocazie, de a avea rezidenți chiar în sânul unităților române, care să le furnizeze informații extrem de importante. Pentru a nu fi descoperiți, Serviciul sovietic de spionaj i-a sfătuit să treacă la executarea misiunilor doar după 2-3 luni de zile, căci după sosirea lor la unități vor fi puși sub supraveghere.

²⁸ A.N.R.M., Chșn., Fond 680, inv. 1, dosar 3065, fila 208.

²⁹ Ibidem, Fond 706, inv. 2, dosar 19, dosar 2, fila 226.

³⁰ Ibidem, filele 311-312.

³¹ Ibidem, passim; dosar 12, fila 250. Numărul suspectilor era relativ mare: spre exemplu, în Regimentul 12 Dorobanți erau 33 de ostași reveniți din teritoriile pierdute, trecuți în listele de suspecti.

În vederea prevenirii și combaterii activității acestor agenți sovietici, Secția a II-a a Marelui Stat Major al Armatei române a dispus, ca toți militarii ce se încadrau în această categorie de suspecti, să fie puși sub supraveghere discretă. Cei ce vor fi prinși în zona de frontieră, în încercarea de a trece clandestin frontiera, să fie dați pentru cercetări celui mai apropiat organ informativ al Marelui Stat Major. De asemenea, trebuia amplificată „educația națională în unități”.³²

La 8 august 1940, unităților Armatei române de pe Prut li s-a dat ordin ca toți ostașii reîntorși la unități după 4 iulie, să fie supravegheați „îndeaproape și în modul cel mai discret, asupra întregii lor activități”. Acei bănuiți, nu trebuiau utilizați în serviciile importante ale Armatei, „unde ar putea ușor culege informațiuni”. În continuarea ordinului, erau prezentate unele metode utilizate de sovietici în culegerea și transmiterea informațiilor, pentru ca agenții sovietici din cadrul Armatei române să fie mai ușor identificați și anihilați.³³

De asemenea, în categoria potențialilor spioni sovietici erau incluși și refugiații (civili) basarabeni și bucovineni, în rândul cărora se puteau infiltra agenții bolșevici. Din spusele refugiatului avocat Gheorghe Mândrescu din Bălți, sovieticii „trimit mereu spioni în România, iar în prezent mai mult spioane”. Avocatul a vorbit despre un oarecare Voinea, fost polițist român, care s-a pus în serviciul spionajului sovietic. Cu concursul acestuia se aranja trimiterea spionilor în România, prin metoda infiltrării lor în listele de refugiați. Se căutau nume asemănătoare a repatriaților cu cele ale agenților (spre exemplu, Pavlof – Pavlov, Mândrescu – Mandescu, etc.) și la Ungheni, la trecerea Prutului, persoana în drept de a trece în România era respinsă, în locul ei trecând spionul. Victimei i se spunea că autoritățile de la Chișinău au comis o eroare. Un asemenea caz a avut loc și atunci când a trecut Prutul Gh. Mândrescu – „Spioana a fost trecută pe la Ungheni, iar femeia a fost întoarsă plângând la Chișinău”.³⁴

La 2 august 1940, Armata a III-a română a emis ordinul nr. 25.327, potrivit căruia, comandamentul era informat că, unii dintre refugiați (în special femei) veniți din Basarabia și nordul Bucovinei, și stabiliți în diferite zone de refugiu, se deplasau dintr-o localitate în alta „sub formă de plimbări, fără ca organele de poliție să le impună anumite restricțiuni”. Reieșind din considerentul că, printre refugiați, fie chiar și de origine etnică română, puteau fi agenți de

³². Ibidem, dosar 2, filele 267-268 verso.

³³. Ibidem, fila 270. În instrucțiunile primite de agenții sovietici asupra metodelor de culegere și transmitere a informațiilor, se menționau următoarele: „1. Să taie o bucată de săpun în două, o scobește și după ce introduce hârtia scrisă înăuntru, încălzește bucățile ca să se lipească la loc, după care se va spăla cu el de câteva ori; 2. Să poarte guler de cauciuc, pe care să scrie informații, iar când va simți că este urmărit, să-l curețe cu mâna; 3. Să ascundă notițe în tubul de pastă sau vaselină; 4. Să fumeze cu pipa, punând în pipă hârtia scrisă și când va simți că este urmărit, să aprindă pipa și în modul acesta va arde și hârtia”.

³⁴. Ibidem, dosar 6, fila 37-37 verso.

propagandă comunistă și spionaj, s-a dat ordin să se supună aprobării prealabile și controlului, toate deplasările refugiaților, „care nu se vor face decât pentru motive reale și bine întemeiate”.³⁵

VI. Repatrierea germanilor din Basarabia și Bucovina în Reich-ul german.

După instalarea autorităților sovietice în 1940, în spațiul dintre Nistru și Prut, organele securității statului (N.K.V.D. – Comisariatul Poporului al Afacerilor Interne (*Н.К.В.Д. – Народный Коммунистический Внутренних Дел*)), de rând cu activitățile de represiune și profilaxie în rândul populației rămase pe loc, au luat măsuri pentru identificarea potențialilor spioni lăsați în Basarabia de serviciile speciale românești.

O intensă activitate contrainformativă a fost desfășurată în timpul operațiunii de repatriere a germanilor basarabeni în Reich, executată în a doua jumătate a anului 1940. Deoarece urma să vină o numeroasă delegație germană, care să lucreze în teritoriu în cadrul Comisiei mixte sovieto-germane de evacuare, N.K.V.D.-ul și-a sporit activitatea contrainformativă, căci veneau reprezentanții potențialului inamic și se știa că, o parte din oficialii germani veneau în Basarabia nu numai pentru operațiunea de evacuare.

La 21 august 1940, N.K.V.D.-ul R.S.S. Ucrainești a înaintat N.K.V.D.-ului R.S.S. Moldovenești, precum și Direcției regionale a N.K.V.D.-ului Akkerman (Cetatea Albă), Direcției regionale a N.K.V.D.-ului Cernăuți și împuternicitului principal al Comisiei mixte sovieto-germane pentru evacuare, o directivă strict secretă a șefului N.K.V.D.-ului Uniunii Sovietice, Lavrentii Beria, cu privire la intensificarea activității de informații și contrainformații pe timpul operațiunii de evacuare. În directivă se menționa că, în legătură cu demararea lucrărilor Comisiei mixte de evacuare, Germania va trimite în R.S.S.M. și în regiunile Akkerman și Cernăuți ale R.S.S. Ucrainești, o delegație compusă din 175 de persoane (împuterniciți principali, raionali, teritoriali, personal auxiliar; ulterior numărul acestora a ajuns la 600). Operațiunea de evacuare, se sublinia în directivă, va fi folosită, fără îndoială, de serviciile secrete germane pentru lansarea în teritoriul sovietic a spionilor experimentați, în scopul culegerii de informații și recrutării agenturii. Această intenție era confirmată de componența delegației germane sosite la Moscova pentru încheierea acordului de repatriere a germanilor, în cadrul căreia au fost identificați, la acel moment, trei spioni importanți.

În vederea prevenirii și combaterii activităților germane de spionaj în timpul operațiunii de evacuare, dar și în scopul formării unei agenturi externe din repatriați, care să activeze în Germania, L. Beria a dispus:

³⁵. Ibidem, dosar 2, fila 277.

1. recrutarea unei agenturi dintre germanii care se repatriază în Germania, în special din rândul celor, despre care există informații că vor desfășura activități în instituțiile administrative, militare, de partid, sociale sau care vor avea relații cu persoanele ce activează în aceste instituții, cu funcționarii, scriitorii, oamenii de cultură, etc.;

2. în primul rând, să fie recrutați acei germani, rudele cărora rămâneau în continuare să locuiască în U.R.S.S.;

3. orice recrutare să fie bine chibzuită și neapărat făcută numai după o „prelucrare” minuțioasă a candidatului, exploatându-se legăturile lui de rudenie; cei mai indicați pentru recrutare erau germanii cu viziuni opoziționiste față de regimul din Germania;

4. în executarea misiunilor de spionaj și recrutare, urmează să se ia în considerare faptul că, *Dirrecția Populară Germană* (organizație hitleristă care activa în Basarabia și mai cu seamă în jud. Akkerman) este o filială a organelor germane de spionaj;

5. studierea componentelor delegației oficiale germane din cadrul Comisiei mixte, în vederea selectării candidaților pentru recrutare, avându-se în vedere legăturile lor de rudenie (și de altă natură) cu U.R.S.S.;

6. identificarea legăturilor germanilor care nu se repatriau;

7. pentru activitățile de agentură și cele operative de investigații, pe lângă Comisa mixtă au fost detașați colaboratori oficiali și neoficiali ai N.K.V.D., activitatea cărora urmează să fie coordonată de împuternicitul principal al Guvernului sovietic în această Comisie, locotenentul major de securitate P. S. Veretennikov.

În finalul dispoziției secrete, se mai atrăgea o dată atenția la inadmisibilitatea comiterii vreunei erori în aceste activități de spionaj și recrutare (care puteau duce la agravarea relațiilor sovieto-germane).

În vederea executării dispozițiilor de mai sus, N. Sazikin, șeful N.K.V.D.-ului moldovenesc, i-a ordonat prin rezoluție locțiitorului său, I. Mordoveț, următoarele: „Luați sub controlul dumneavoastră executarea prezentelor dispoziții ale lui Beria. 26.VIII.1940”.³⁶

Potrivit datelor N.K.V.D.-ului U.R.S.S. din 28 septembrie 1940, circa 60 din cei 600 de membri ai delegației oficiale germane, erau colaboratori ai organelor de informații și contrainformații germane sau erau persoane care au avut în trecut vreo legătură cu activitățile spionajului german în teritoriile sovietice. Majoritatea acestor spioni erau specialiști în problema ucraineană și cunoșteau condițiile muncii informative în teritoriul Ucrainei.

Printre aceștia, N.K.V.D.-ul îi evidenția pe următorii: *Horst Hoffmeyer*, împuternicit principal german pentru executarea evacuării, locțiitor al ministrului afacerilor interne al

³⁶ В. И. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг.* Изд. „Терра-Терра”. Москва, 1994, pp. 88-90.

Germaniei; *Bruno Kleist*, reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe german, agent important al Abwehr-ului, funcționar în biroul lui Joachim von Ribbentrop, ministru de Externe; *prof. Gerhardt Rose*, referent în statul major al Comisiei de evacuare, spion, bun cunoscător al problemei ucrainene și era în legătură cu ucrainenii naționaliști; *Georg Foigt*, membru al Comisiei de evacuare, agent al Gestapo, avea legături cu organizațiile ucrainene din Berlin; *Aleksander Fast*, loctiitor al împuternicitului regional pentru evacuare, fost ofițer în Armata țaristă, organizator de bande antisovietice, agent al spionajului german; *Karl Buch*, loctiitor al împuternicitului raional pentru evacuare, agent al spionajului nazist, a avut legături cu agentura germană din Ucraina; *Georg Keller*, loctiitor al împuternicitului local, fondator al „Uniunii pentru susținerea națiunii și culturii ucrainene” din Berlin.³⁷

Toți aceștia, precum și germanii care se repatriau, au fost în permanență supravegheați de agenții securității sovietice. Au fost constatate unele activități de documentare asupra situației din Basarabia „sovietică”, însă nu a fost descoperit vreun caz de spionaj important. Ofițerii N.K.V.D., au desfășurat, de asemenea, acțiuni de recrutare a agenților care să activeze în teritoriul Reich-ului.

Această acțiune a serviciilor speciale germane și sovietice de recrutare și utilizare a repatriaților germani din Basarabia și Bucovina pe frontul secret, era bine știută de S.S.I.: aproape peste o jumătate de an de la repatriere, într-o „notă” din 4 mai 1941, referitoare la relațiile sovieto-germane, se menționa despre utilizarea foștilor repatriați germani din U.R.S.S. în Germania, în misiunile spionajului sovietic de culegere a informațiilor din Reich-ul german. „Nota” sublinia că, „conducătorii sovietici au căutat să fie cât mai bine informați asupra situației din Germania și în acest scop rețeaua de spionaj sovietic a fost foarte bine organizată pe întreg teritoriul german. Pentru a ajunge la acest rezultat, numeroși agenți sovietici de origine germană și ucraineană, au fost introduși în loturile repatriaților germani, și acum fac spionaj în favoarea U.R.S.S., informațiile lor fiind difuzate prin intermediul rezidenților de pe teritoriul german”.³⁸

De asemenea, S.S.I.-ul avea informația, potrivit căreia, în timpul operațiunii de repatriere a etnicilor germani basarabeni, în centrele de repatriere din Basarabia, au avut loc fricțiuni între reprezentanții oficiali germani și sovietici. La 14 octombrie 1940, centrele S.S.I. de pe Prut trebuiau să verifice această informație și să raporteze de urgență natura acelor neînțelegeri.³⁹ Nu am găsit nici o „notă” a S.S.I. care să expună rezultatul verificării acestei informații, însă, din documentele publicate ale N.K.V.D.-ului rezultă că, neînțelegeri au existat și am spune, multe:

³⁷. Ibidem, p. 105.

³⁸. Cr. Troncotă, *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești. Memorii (1916-1944), mărturii, documente*. Cu o prefață de dr. Dan Zamfirescu. Ed. „R.A.I. București”, Ed. „Roza Vânturilor”, București, f.a., p. 57.

³⁹. A.N.R.M., Chșn., Fond 706, inv. 3, dosar 1, fila 26.

începând cu evaluarea averilor persoanelor repatriate (sovieticii subevalau, iar germanii dimpotrivă) și terminând cu convingerea persoanelor de a se repatria sau a rămâne pe loc.⁴⁰

La începutul anului 1941, S.S.I.-ul mai deținea și o altă informație referitor la germanii din U.R.S.S.: toți germanii din Uniunea Sovietică erau considerați de regimul stalinist a fi, în eventualitatea unui război cu Germania, un pericol pentru securitatea statului (potențiali, spioni, trădători și colaboraționiști); chiar și specialiștii angajați prin contract, au fost puși sub supraveghere polițienească.⁴¹

V. Operațiunea de deportare a basarabenilor de către sovietici din iunie 1941.

În preajma declanșării Războiului sovieto-german, nou înființatele organe ale N.K.G.B. și N.K.V.D. ale R.S.S. Moldovenești (la începutul anului 1941, a avut loc reorganizarea N.K.V.D.-ului, prin dedublarea căruia s-a creat N.K.G.B.-ul (*Народный Коммунистат Государственной Безопасности* – Comisariatul Poporului al Securității Statului); misiunea N.K.V.D.-ului consta în prevenirea și combaterea crimelor de drept comun, iar a N.K.G.B.-lui a crimelor îndreptate împotriva statului⁴²), au avut de executat o operațiune de deportare a populației basarabene, pregătită minuțios încă de la instalarea în Basarabia și prin care s-a urmărit realizarea scopurilor de ordin social-economic (facilitarea colectivizării), politic și de siguranță a statului (înlăturarea elementelor antisovietice, care într-un eventual război ar putea lupta contra U.R.S.S.).

Operațiunea a fost pregătită din timp, încă de la anexarea Basarabiei, și a inclus identificarea tuturor „elementelor sociale periculoase antisovietice” – foști moșieri, industriași, comercianți, țărani înstăriți, foști jandarmi și polițiști, membri ai partidelor „burgheze”, etc. Până la sfârșitul lunii ianuarie 1941, această activitate a luat sfârșit. Era preconizată strămutarea acestor elemente în regiunile din Răsăritul Îndepărtat ale U.R.S.S. Măsura se încadra în planul general de deportare a persoanelor din Țările Baltice, Belorusia de Vest, Ucraina de Vest și Basarabia, considerate ostile și periculoase pentru Puterea sovietică. La începutul lunii mai 1941, când un conflict armat sovieto-german era iminent, conducerea sovietică considera deportarea extrem de actuală și necesară, pentru ca în acest mod să se scape de acești indivizi, care puteau fi folosiți de inamic în calitate de „coloană a V-a” împotriva Sovietelor. Astfel, după încheierea măsurilor de pregătire, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1941, cu doar nouă zile înaintea declanșării Războiului sovieto-german, au fost supuse represiunilor, – potrivit datelor N.K.V.D.-ului din 14 iunie 1941 –

⁴⁰ В. И. Пасат, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг.*, documentele nr. 23, 24, 26, 27, pp. 101-104, 106-112, 113-117, 118-121 ș.a.

⁴¹ A.N.R.M., Chșn., Fond 706, inv. 3, dosar 1, fila 3.

⁴² T. Botnaru, A. Ganenco, *Istoria Serviciilor Secrete. [Breviar]*. Ed. „Museum”, Chișinău, 2004, p. 88.

29.839 de persoane din „R.S.S. Moldovenească și regiunile Cernăuți și Ismail ale R.S.S. Ucrainești”: dintre acestea, 5.479 arestate și 24.360 deportate în răsăritul U.R.S.S.⁴³

Acțiunea a fost coordonată de un Consiliul Special al N.K.V.D., creat în baza hotărârii Comitetului Executiv Central al U.R.S.S. din 10 iulie 1934, care și-a extins atribuțiile asupra Basarabiei după anexarea acesteia la Uniunea Sovietică. Printre altele, Consiliul era împuternicit să decidă aplicarea pentru diverse categorii de persoane, pedepse prin strămutare, deportare și internare în lagărele de muncă pe un termen de până la 5 ani, precum și expulzarea în afara hotarelor U.R.S.S. Această instituție a fost lichidată la 1 septembrie 1953, prin dispoziția Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.⁴⁴ Dar până atunci, Consiliul Special, a marcat soarta multor transnistreni, bucovineni și basarabeni.

Așadar, mii de basarabeni au fost deportați în Siberia, fără judecată și fără a li se spune măcar cauza pentru care erau astfel pedepsiți. Li se spunea: „Într-un sfert de oră să fiți gata!” și de acasă erau urcați în camioane militare. La gară, în tren, câte 60-70 de persoane în fiecare vagon (de marfă). Pe vagoane scria: „Emigranți voluntari”. Pe drum, oamenii cereau apă, iar în schimb, primeau pește sărat.⁴⁵

Unii deportați, din cauza declanșării războiului și a înaintării rapide a trupelor germano-române, nu au ajuns în Siberia, fiind exterminați în mare grabă de sovietici.⁴⁶ Alții, care au supraviețuit, au avut fericirea de a fi readuși acasă de autoritățile române și germane din teritoriile ocupate ale Uniunii Sovietice.⁴⁷

VI. Evacuarea autorităților sovietice din Basarabia în 1941.

Către începutul lunii iunie 1941, când un războiul germano-sovietic era iminent, autoritățile comuniste de la Chișinău, au întreprins acțiuni de evacuare a bunurilor, instituțiilor statului și, în ultimul rând, a populației civile.

Parțial, această operațiune de evacuare este prezentată într-un studiu pro-sovietic, cu teze total aberante, publicat de Piotr Șornikov, intitulat *Pe cine a ales moartea?*⁴⁸

De la bun început, autorul scrie că, „(...) Fasciștii au declanșat războiul de cotropire împotriva Uniunii R.S.S. prin procedee menite să provoace pierderi maxime populației pașnice” și

⁴³ В. И. Пасар, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг.*, p. 165.

⁴⁴ В. И. Царанов, *Операция «Юг»*. (О судьбе зажиточного крестьянства Молдавии). Кишинев, 1998, pp. 8, 35.

⁴⁵ Paul Goma, *Săptămâna Roșie 28 Iunie-3 Iulie 1940 sau Basarabia și Evreii. Martiriul Basarabiei și al Bucovinei între 28 Iunie 1940 și 22 Iunie 1941*, //Suplimentul Aldine al ziarului România Libera, 28 iunie 2003, <http://www.miscarea.com/martiriul-romanilor-din-basarabia-si-bucovina.htm>

⁴⁶ P. Moraru, *Documente românești despre atrocitățile bolșevice din stânga Prutului, 1940-1941*. //Arhivele Totalitarismului, anul XIV, nr. 52-53, 3-4/2006, [București], pp. 39-47.

⁴⁷ Idem, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*. II vols. Vol. I – *Administrație. Economie. Societate*, Chișinău, Ed. „Prut Internațional”, 2004, p. 104.

⁴⁸ P. Șornikov, *Pe cine a ales moartea?*, //Orientul, nr. 6, 1988, pp. 54-58.

aduce ca exemplu avarierile (și distrugerile) intenționate a imobilelor, cauzate de „bombardamentele artileriei române” și a „aviației inamice”. În această situație, spune autorul, „A devenit evidentă necesitatea de a evacua populația din zona acțiunilor de luptă, iar o atare zonă devenise întreaga republică”. Însă, conducerea sovietică a R.S.S.M. a „interzis evacuarea neautorizată”, care era calificată „drept dezertare”. Șornikov argumentează decizia conducerii sovietice de la Chișinău în felul următor: „evacuarea populației ar fi dereglat întreaga viață din R.S.S. Moldovenească, ar fi complicat încorporarea persoanelor supuse serviciului militar. Aglomerările de refugiați pe drumuri ar fi putut paraliza transporturile militare, așa cum s-a întâmplat în Franța în anul 1940. Conducerea republicii avea nevoie de timp pentru a obține permisiunea C.C. al P.C. (b) din toată Uniunea și a comandamentului militar”. Conducerea republicană a ordonat la 22 iunie 1941, ca „organizațiile de partid și organele sovietice trebuie să ia măsuri decisive pentru a nu admite evacuarea neautorizată a populației și blocarea drumurilor de către refugiați”. După cum am văzut, autoritățile nu au luat măsuri pentru evacuarea populației civile, însă, după cum ne spune același P. Șornikov, C.C. al P.C. (b) și Consiliul Comisarilor Poporului al U.R.S.S., la 29 iunie 1941, a dispus numai „evacuarea tuturor bunurilor materiale”. Totuși, evacuarea populației a fost permisă „abia la 4 iulie”, atunci când nu mai era nici un rost, căci „timpul pentru evacuare fusese ratat”.⁴⁹

VII. Operațiunea de evacuare a Basarabiei și Bucovina din 1944.

Începând cu mijlocul anului 1942, în evoluția războiului s-au produs evenimente care i-au schimbat cardinal cursul. Bătălia de la Stalingrad, care „a devenit simbolul și cotitura războiului din răsărit”,⁵⁰ cea de la El Alamein, care „a fost preludiul unei serii de victorii ale aliaților în Africa de Nord (și care s-au încheiat cu alungarea trupelor germano-italiene de pe continentul negru)”,⁵¹ precum și capitularea Italiei, au contribuit la preluarea inițiativei de către Națiunile Unite.

Operațiunea de evacuare a populației, bunurilor și autorităților din Basarabia și Bucovina era văzută ca ipoteză încă din noiembrie 1943. Însă, la scurt timp, ipoteza s-a transformat în realitate, astfel că în martie-aprilie 1944, operațiunea de evacuare era în plină desfășurare.⁵²

În fiecare județ rămăneau permanente compuse din personalul administrativ. De asemenea,

⁴⁹ Ibidem, pp. 54-55.

⁵⁰ Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Antonescu. (Calea României spre Statul satelit)*. Ediție și studiu introductiv de S. Neagoe. Ed. „Machiavelli”, București, 1996, p. 256.

⁵¹ Petrencu A., *Istorie Universală. Epoca contemporană. 1939-1995, (Europa, S.U.A., Canada), Prelegeri*. Ediția a II-a, completată, Ed. „Museum”, Chișinău, 1995, p. 33.

⁵² Mai detaliat despre operațiunea de evacuare a Basarabiei și Bucovinei din 1944, vezi: P. Moraru, *Exodul bucovinean și basarabean. Evacuarea din anul 1944*. //Destin Românesc, nr. 3/2002, Anul IX, Nr. 35, Chișinău-București, pp. 96-117.

rămâneau pe loc (provizoriu): 1) jandarmii teritoriali și agricoli; 2) Poliția și Siguranța Statului, care trebuiau să se evacueze odată cu Armata de Operațiuni.⁵³ Obiectivul Poliției și al Jandarmeriei era, „menținerea ordinii în teritoriile evacuate, până la instalarea Armatelor de Operațiuni”.⁵⁴ Ca și oricare altă instituțiile, organele de siguranță, încă de la începutul lunii ianuarie 1944, își elaborase planul de evacuare⁵⁵ în cele mai mici detalii, astfel ca operațiunea să se poată executa atunci când se va da ordin, în cele mai bune condițiuni”.⁵⁶

Astfel, pentru mișcarea coloanelor, conform instrucțiunilor, s-a dispus ca populația urbană încolonată să se evacueze sub conducerea unui delegat al Poliției locale, „ajutat de un număr suficient de agenți”, iar populația din teritoriul rural – de un delegat ai Legiunii de jandarmi respective (ofițer activ), „ajutat de un subofițer șef de patrulă, ofițer de poliție judiciară și 4-5 jandarmi de fiecare plasă” (ambele categorii de convoaie trebuiau să se deplaseze sub comanda ofițerului de jandarmi, care conducea populația rurală). Personalul polițienesc și al Jandarmeriei trebuia să însotească convoaiele până la locul de destinație.⁵⁷

Marele Stat Major al Armatei române a înființat trei comisii reglatoare de circulație la Iași, Bârlad și Roznov, întărite cu cât 5 legiuni de jandarmi. Ele au fost puse sub comanda generalului Gh. Praporgescu, numit comandant al Comisiilor Reglatoare de circulație pentru evacuări. Fiecare comisie avea patrulă de jandarmi, care opreau trecerea evacuaților pe itinerarele interzise.⁵⁸ La intersecțiile principale, legiunile teritoriale de jandarmi instalau posturi fixe de control – baraje de poliție (în 29 de localități),⁵⁹ care indicau convoaielor de evacuați direcția de deplasare.⁶⁰ Între jandarmeria teritorială, Comisiile reglatoare de circulație și jandarmii puși la dispoziția acestor comisii, trebuia să existe o colaborare perfectă în serviciu, menținându-se, acolo unde era posibil, un contact permanent în teren.⁶¹

Evacuații au fost plasați în regiunile de Vest a României, în special, în mediul rural, pentru a le ușura aprovizionarea și a-i apăra de un eventual bombardament al inamicului.⁶²

Poliția și Jandarmeria erau însărcinate să „țină o evidență precisă a tuturor persoanelor refugiate”. Li s-a ordonat să nu permită deplasarea evacuaților (după instalarea lor în localitatea fixată) dintr-o localitate în alta.⁶³

⁵³. Arhivele Naționale Istorice Centrale, București (în continuare – A.N.I.C., Buc.), Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei (în continuare – I.G.J.), inv. 1474, dosar 156/1944, fila 224.

⁵⁴. Ibidem, fila 112.

⁵⁵. A.N.I.C., Buc., Fond I.G.J., inv. 1474, dosar 156/1944, filele 81-87 și filele 90-93.

⁵⁶. Ibidem, Fond I.G.J., inv. 1474, dosar 156/1944, fila 225.

⁵⁷. Ibidem, fila 112.

⁵⁸. Ibidem, dosar 8/1944, fila 87.

⁵⁹. Ibidem, dosar 156/1944, fila 225.

⁶⁰. Ibidem, dosar 8/1944, fila 96.

⁶¹. A.N.I.C., Buc., Fond I.G.J., inv. 1474, dosar 8/1944, fila 88.

⁶². C. Hlihor, *Din istoria Basarabiei și a Nordului Bucovinei (1940-1947). Teza de doctorat*. Coordonator științific: prof. univ., dr. Ioan Scurtu, Universitatea din București, București, 1994, p. 207.

⁶³. A.N.I.C., Buc., Fond I.G.J., inv. 1474, dosar 156/1944, fila 397.

Refugiaților evrei, considerați suspecti, li era interzisă instalarea în București. Cei care totuși se stabilise în capitală, erau obligați să-și caute adăpost în provincie sau să se reîntoarcă în teritoriile de unde s-au evacuat.⁶⁴ Ministerul de Interne a dispus organelor din subordine să interzică evreilor părăsirea localităților urbane, unde li s-a stabilit domiciliul. Cei ce s-au refugiat din localitățile neocupate de inamic trebuiau transportați „de unde au plecat”.⁶⁵ Prefectul județului Râmnicu Vâlcea, semnala, că „au venit cu evacuații persoane care nu știu românește și care par a fi evrei”.⁶⁶

De asemenea, a fost evacuat și un număr mare de transnistreni. Unul din organele informative ale Armatei române, aducea la cunoștință că, dintre evacuații din Transnistria, ajunși în Banat (în special la orașe), unii au devenit negustori ambulanti care cutreieră toată Țara (în baza permiselor și foilor de drum gratuite, eliberate de Centrul de Evacuare și Prefectura Poliției Timișoara) și desfășoară o intensă propagandă bolșevică.⁶⁷ Verificarea acestei informații, a arătat că, într-adevăr, o bună parte din evacuații transnistreni s-au instalat în Timișoara, „pentru a-și asigura un mijloc de existență”. Negustorii evacuați, își făceau meseria pe raza orașului Timișoara, în județ sau chiar în alte orașe, în special, în București. Prefectura Poliției Timișoara, în urma avizelor date de Legiunea de jandarmi Timișoara, le elibera permise și autorizații de călătorie. Libera lor circulație prezenta pericol, deoarece s-a confirmat faptul că, acești evacuați au început să se manifeste pentru regimul comunist. Printre aceștia erau foarte mulți simpatizanți ai liderului comunist iugoslav Iosip Broz Tito, iar o altă parte din transnistrenii evacuați se înrola în corpul voluntarilor din Armata germană din Serbia. Mulți din cei „de bună credință” erau amenințați de prizonierii sovietici, care erau în număr foarte mare în Banat. „În general, – constata șeful unui serviciu de informații românesc – printre populația evacuată în Banat, spiritele sunt foarte încordate defavorabile regimului actual, din cauza mediului și împrejurărilor grele în care au fost puși să trăiască cei evacuați. O altă cauză esențială a acestei stări de fapte, este ușurința cu care s-au aprobat și făcut evacuările din Transnistria, strecurându-se foarte mulți indivizi suspecti și periculoși ordinii și siguranței Statului Român”.⁶⁸

VIII. Operațiunea de deportare a basarabenilor în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S. din perioada postbelică.

La scurt timp de la revenirea autorităților sovietice în Basarabie (în august 1944), pe lângă măsurile de represiune cu caracter local, în 1949 organele N.K.V.D. ale R.S.S. Moldovenești, au

⁶⁴ Ibidem, Fond P.C.M., inv. 300, dosar 234/1944, fila 5.

⁶⁵ A.N.R.M., Chșn., Fond 2042, inv. 2, dosar 7, fila 234.

⁶⁶ Ibidem, Fond 706, inv. 1, dosar 913, fila 237

⁶⁷ Ibidem, Fond 2042, inv. 2, dosar 35, filele 39-40.

⁶⁸ Ibidem, dosar 7, fila 258.

întreprins o grandioasă operațiune de deportare a basarabenilor în Siberii.

Era vorba de *operațiunea „Iug”* – din limba rusă *Sud*, cea mai mare operațiune (în special din punct de vedere tehnic) de represiune politică, executată la 6 iulie 1949.⁶⁹

Motivele deportării erau de ordin social (înlăturarea clasei înstărite, care incurca la realizarea teoriei bolșevice de colectivizare) și politic (înlăturarea tuturor elementelor periculoase pentru statul sovietic).

Distrușgerea clasei înstărite basarabene s-a încercat prin mai multe metode, inclusiv prin stabilirea unor impozite exagerate (conform hotărârilor Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. din 17 august 1947 și a Biroului C.C. al P.C.(b) al R.S.S. Moldovenești din 30 august 1947).⁷⁰ Această măsură luată de autorități, a fost primită cu ostilitate de o bună parte a populației. Formele de rezistență erau diferite, inclusiv acțiuni armate. Potrivit datelor M.A.I., în anii 1946, 1947 și prima jumătate a anului 1948, au fost identificate și lichidate 217 grupe înarmate, cu un total de 894 de persoane. Subliniem aici că, această rezistență armată a țăranilor basarabeni a fost mult mai redusă decât în alte republici și regiuni ale fostei U.R.S.S. În calitate de contra-măsuri la aceste manifestări, la 28 septembrie 1948, C.C. al P.C.(b) al R.S.S. Moldovenești a decis excluderea gospodăriilor chiaburești din colhozuri, iar la 30 septembrie, a adoptat o hotărâre privind activizarea rezistenței față de colectivizare și măsurile politico-administrative ale statului la sate. Prin hotărârea din 28 septembrie, au fost date dispoziții M.A.I. și M.G.B., în vederea intensificării luptei cu chiaburimea și alte elemente care se manifestau împotriva politicii statului.⁷¹ Către începutul anului 1949, doar 20% din țăranii R.S.S. Moldovenești erau încadrați în colhozuri, astfel că, autoritățile de la Chișinău tot mai insistent puneau problema lichidării chiaburimii și a elementelor antisovietice.⁷²

Deoarece măsurile luate de autorități în vederea colectivizării (impozitățile excesive, excluderea chiaburilor din colhozuri ș.a.), nu au dat rezultatele scontate, lovitura de grație trebuia dată păturii înstărite prin deposedarea de averi (care urma să constituie baza tehnico-materială a colhozurilor) și deportarea în regiunile îndepărtate de hotarele republicii. La începutul lunii decembrie 1948, ministru securității statului al R.S.S.M., Iosif Mordoveț s-a adresat, printr-o scrisoare, ministrului unional al securității statului, Viktor S. Abakumov, în care scria că, pentru sporirea procesului de colectivizare este nevoie de strămutarea din R.S.S.M., împreună cu familiile, a chiaburimii, a foștilor comercianți, moșieri, membri ai partidelor „burgheze”, pe cei ce propagă ideologia diverselor secte religioase, precum și pe toate „elementele nemulțumite” care se manifestă împotriva politicii statului, în total 9.259 de persoane (și împreună cu familiile, un total

⁶⁹ В. И. Пасаг, *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950-е гг.*, pp. 634-635.

⁷⁰ В. И. Царанов, *Операция «Юг»*. (О судьбе зажиточного крестьянства Молдавии), p. 9.

⁷¹ Ibidem, pp. 28-30.

⁷² Ibidem, p. 32.

general de 33.640 de persoane). Mordoveț mai spune că, C.C. al P.C.(b) al R.S.S. Moldovenești intenționează să înainteze această chestiune spre examinarea C.C. al P.C.(b) al U.R.S.S.

O scrisoare similară a fost trimisă la 12 octombrie 1948, de ministrul afacerilor interne al R.S.S.M., F. Ia. Tutușkin, ministrului unional de interne, S. N. Kruglov. În martie 1949, conducerea de la Chișinău s-a adresat cu aceeași solicitare lui Iosif Stalin.⁷³

În consecință, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. a aprobat hotărârea nr. 1290-467, potrivit căreia din R.S.S.M. urmau să fie strămutate în regiunile de est ale U.R.S.S., 11.280 de familii „antisovietice” (40.850 de persoane). Deportarea era preconizată pentru luna iunie 1949, iar deportații trebuiau strămutați pentru totdeauna.⁷⁴

Întocmirea dosarelor personale pentru deportare a intrat în sarcinile M.G.B.-ului din R.S.S.M. (iar M.A.I. urma să-i acorde asistența necesară) și trebuia făcută în baza instrucției aprobate prin ordinul M.G.B. al U.R.S.S. nr. 00179 din 9 aprilie 1949.

Activitatea de întocmire a dosarelor a demarat în luna aprilie 1949, odată cu sosirea de la Moscova la Chișinău a general-maiorului I. I. Ermolin, împuternicitul M.G.B. al U.R.S.S. (precum și a locțiitorului acestuia pentru trupele M.G.B., general-locotenent Burmak⁷⁵), în vederea pregătirii și executării operațiunii de deportare. Din acest moment, toate documentele referitoare la deportare, erau semnate de I. Mordoveț și I. Ermolin. Acești doi, precum și N. N. Selivanovski, locțiitor al ministrului securității statului al U.R.S.S., au coordonat acțiunile de pregătire a operațiunii, prin dispoziții verbale.

Pregătirea dosarelor personale se făcea la locul de trai a deportaților, de către organele raionale și orășenești ale M.G.B.-ului R.S.S.M. Apoi, erau trimise ministerului spre avizare, fiind reîntoarse organelor teritoriale ale M.G.B. pentru executare.⁷⁶

Procesul de întocmire a dosarelor (în teritoriu) a decurs foarte greu, cauza fiind numărul mare a persoanelor care trebuiau deportate, precum și caracterul strict secret al operațiunii. În vederea accelerării pregătirilor (care trebuiau finisate până la sfârșitul lunii mai) au fost implicați și colaboratorii M.A.I.

Această târăgănare, precum și indiscrețiile unor funcționari ai M.G.B. și M.A.I., a făcut ca o mică parte a populației să afle despre aceste preparative.⁷⁷ Așa că, pentru a nu rata efectul psihologic de surprindere, necesar în astfel de operațiuni, (deși întocmirea dosarelor personale încă nu luase sfârșit), la începutul lunii mai 1949, M.G.B. al R.S.S.M. s-a adresat M.G.B. al U.R.S.S. pentru a dispune executarea operațiunii în cel mai apropiat timp.⁷⁸

⁷³. Ibidem, pp. 33-34.

⁷⁴. Ibidem, p. 35.

⁷⁵. Ibidem, p. 47.

⁷⁶. Ibidem, pp. 36-37.

⁷⁷. Ibidem, pp. 42-45.

⁷⁸. Ibidem, pp. 38-40.

În afară de întocmirea listelor cu persoanele ce urmau să fie deportate, s-a lucrat intens la elaborarea planului operațiunii, care a prevăzut chiar și cele mai mici detalii.

Pentru coordonarea operațiunii, căreia i s-a dat numele de cod *Iug* (Sud), în iunie 1949, a fost creat un stat major, în care a intrat ministrul securității statului, general-maior I. Mordoveț, locțiitorul lui, colonel A. A. Kolotușkin, împuternicitul M.G.B. al U.R.S.S., general-maior I. Ermolin, precum și echipele speciale – informativă, operativă, statistică, de legătură, etc., în total 30 de persoane.

În scopul coordonării eficiente a operațiunii de deportare, teritoriul R.S.S. Moldovenești a fost împărțit în opt sectoare operative – Chișinău, Bălți, Bender, Cahul, Orhei, Râbnița, Soroca și orașul Chișinău – conduse de împuterniciți, numiți din rândul înalților funcționari ai M.G.B. al U.R.S.S., R.S.S.M. și ai M.G.B. ale altor „republici-surori”. Fiecare din aceste sectoare (cu excepția or. Chișinău), au fost divizate în 8-9 raioane administrative. În fiecare din aceste raioane, pentru executarea operațiunii, a fost implicat aparatul raional respectiv al M.G.B., precum și efectivul securității statului venit pe timpul deportării din alte republici. De asemenea, pentru asigurarea desfășurării operațiunii în bune condiții, s-a preconizat și o rezervă de oameni: în secțiile orașenești a M.G.B. – câte 28 de colaboratori operativi și 35 de soldați, în cele 54 de secții raionale a M.G.B. – 108 colaboratori operativi și 108 soldați, în sectoarele operative (cu excepția or. Chișinău) – 14 colaboratori operativi și 21 de soldați, iar pe lângă statul major din Chișinău – 7 colaboratori operativi și 30 de soldați.

Și în cadrul M.A.I. al R.S.S.M. a fost creat un stat major operativ, cu subdiviziuni de legătură, informații, transport, logistică, etc., care și-a început activitatea la 24 iunie 1949. În general, acțiunea M.A.I. s-a limitat la asigurarea asistenței medicale, aprovizionării cu alimente și transportării deportaților.

În etapa finală a pregătirii operațiunii, la hotarele republicii au început să se concentreze resursele umane și tehnice necesare, căci o astfel de operațiunile depășea posibilitățile tehnico-materiale ale R.S.S.M. Pentru camuflare, unitățile „de ajutorare”, (care veneau în R.S.S.M. „pentru instrucție și aplicații militare”), au fost cartiruite în taberele militare din Chișinău, Tiraspol, Bolgrad, Ungheni, Bălți, Florești, Moghilev-Podolsk. Vagoanele pentru transportarea deportaților staționau în așteptare pe căile ferate din Odessa și Vinnița (Ucraina).⁷⁹

Deci, era pregătită o acțiune grandioasă, similară operațiunilor militare de amploare.

La 28 iunie 1949, deja când totul era gata, Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. a adoptat hotărârea strict secretă nr. 506, *Cu privire la deportarea din R.S.S. Moldovenească a familiilor de chiaburi, foști moșieri și mari comercianți pentru totdeauna*. Deportaților li s-a permis să ia cu ei lucrurile personale, bani, haine, încălțăminte, veselă și alte lucruri casnice, micul inventar agricol,

⁷⁹. Ibidem, pp. 47-49.

o rezervă de alimente, în total 1.500 de kg. pentru fiecare familie. Averea deportaților, lăsată pe loc, urma să fie confiscată de către stat și dată colhozurilor și persoanelor nevoiașe (conform hotărârii Consiliul de Miniștri al R.S.S.M. din 30 iunie 1949, nr. 883, *Cu privire la confiscarea și realizarea averii strămutaților din teritoriul R.S.S. Moldovenești*).

La 1 iulie 1949, chestiunea referitoare la operațiunea de deportare a fost examinată la Biroul C.C. al P.C. al R.S.S. Moldovenești. Pentru a ajuta organele locale de stat și de partid pe timpul operațiunii, au fost trimiși în teritoriu împuterniciți ai C.C. al P.C. al R.S.S.M. și al Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., alți reprezentanți ai eșalonului superior de conducere al republicii.⁸⁰ În teritoriu au fost adunați activiștii de partid, pe motivul convocării adunărilor de partid, unde li s-a spus că vor fi implicați în operațiunea de deportare și li s-au dat instrucțiunile respective.⁸¹

Deci, erau finalizate preparativele operațiunii de deportare pentru totdeauna a mii de basarabeni în regiunile din Extremul Orient ale Uniunii Sovietice, fără a li se putea incrimina vreo vină, fără a fi cercetați și judecați.

Exact la orele 2 noaptea din 6 iulie 1949, s-a ordonat declanșarea operațiunii, care a durat mai puțin de 24 de ore.⁸² O parte a populației, supuse represiunii, a manifestat rezistență, însă fără ca aceasta să aibă un caracter deschis și de masă.⁸³

În rezultatul operațiunii, potrivit datelor M.G.B. al R.S.S.M. (raportate imediat după finisarea strămutării), au fost deportate în Siberia 11.293 de familii, cu un total de 35.050 de persoane (9.745 de bărbați, 13.924 de femei și 11.381 de copii).⁸⁴

Realizarea operațiunii a necesitat un însemnat efort tehnico-uman: 4.069 de camioane (din care 2.653 din regiunea Odessa și Prikarpatie), 1.573 de vagoane de cale ferată (30 de eșaloane), 4.500 de colaboratori operativi (4.000 aduși din alte republici), peste 13.800 de soldați și ofițeri, peste 24.700 de activiști de partid și de stat.⁸⁵

După o viață zbuciumată, deportații rămași în viață, au fost reabilitați doar în anul 1989, când, la 10 aprilie, Consiliul de Miniștri al R.S.S. Moldovenești a anulat hotărârea Consiliului de Miniștri a R.S.S.M. din 28 iunie 1949, *Cu privire la deportarea din R.S.S. Moldovenească a familiilor de chiaburi, foști moșieri și mari comercianți*.⁸⁶

O acțiune similară de deportare, a avut loc și în data de 1 aprilie 1951, când au fost deportați din teritoriul R.S.S. Moldovenești în Siberia, „participanții activi ai sectei antisovietice a

⁸⁰ Ibidem, pp. 50-52.

⁸¹ Ibidem, p. 55.

⁸² Ibidem, pp. 55, 62.

⁸³ Ibidem, p. 61.

⁸⁴ Ibidem, p. 62.

⁸⁵ Ibidem, pp. 46-47.

⁸⁶ Ibidem, p. 90.

iehoviștilor și familiile lor” (*operațiunea „Sever” – din limba rusă Nord*).

De pe urma deportărilor, ca pedeapsă pentru colaborarea antisovietică cu autoritățile germano-române, au avut de suferit mai multe popoare din fosta U.R.S.S., printre care ucrainenii (naționaliști), tătarii din Crimeea, cecenii, etc., etc.